

Spis treści

* WSTĘP	13
* CZĘŚĆ I BIOGRAFIA TWÓRCY I DZIEŁA	18
* CZŁOWIEK	21
„Kompozytor nieistniejącego kraju”	21
Wielkie Księstwo, kraj osobny	22
Kto był kim na „ziemiach zabranych”?	22
Pan Sędzia Moniuszko	23
Vive l'empereur!	27
Łaskawy Aleksander i Królestwo Polskie	28
Jedynak pana Czesława	28
Moniuszkowie w stolicy Królestwa	31
Muzyk z wyboru	33
Wilnianin z wyboru	33
Petersburg po raz pierwszy i pierwszy „Śpiewnik domowy”	34
„Halka” wileńska, 1848	36
Prowincjusz programowy	37
Petersburg po raz drugi: „Milda”	38
* MIEJSCE: WARSZAWA, TEATR WIELKI	41
Jeden taki Teatr	41
Gmach Corazziego	41
Budowa teatru	41
Kolumnady, sklepy i cukiernie	42
Scena i dekoracje	42
Sytuacja	47
Ludzie	47
Warunki i efekty	49
Repertuar	50
Cenzura	51

* CZAS „STRASZNEGO DWORU” I JEGO OKOLICZNOŚCI	55
1855, 1856, 1857	55
Brzask po nocy	55
Włosko-policyjna protekcja	56
1858	59
„Halka”, czyli objawienie	59
Paryż i nominacja	62
Kariera i zmiany polityczne	62
1859	62
Wojna daleko, konspiracja blisko	62
Ku „Hrabinie”	63
1860	63
Od Wolskiego do Chęcińskiego	63
Jan Chęciński (1826–1874)	66
Garibaldi straszy nad Wisłą	67
Zjazd „trzech kruków” w Teatrze Wielkim	67
„Boże, coś Polskę”	67
Żałoba narodowa	68
„Przeciw cara – jest czamara”	71
1861	71
Od „Verbum...” do „Strasznego Dworu”	71
Instytut Muzyczny Warszawski	71
Pięciu Poległych i „polskie czasy”	72
„Polskich kobiet nie znacie wcale”	72
Teatr Wielki a narodowa żałoba	73
Wielopolski i tłum polski	74
Masakra 8 kwietnia i koniec „polskich czasów”	75
Moniuszko między młotem a kowadłem	77
Twórczość i finanse	78
„Chęciński zaciął się”	78
Pogrzeb arcybiskupa, stan wojenny i zamknięcie kościołów	78
Dwa Komitety	80
Jednym tchem trzy akta	80
Paryż, Paryż	80
1862	81
Wojsko na widowni	81
„Skończyłem”	81
Tryb komponowania	81
„Brzydko z Melpomeną”	82
Święty arcybiskup	82
Wyciąg fortepianowy i partytura	82
Strzały w teatrze	85
Komitet Narodowy się objawia	85
1863	86
„Tłusty Niemiec” przepisał, historia przyspiesza	86
Moniuszko a powstanie	86
Dymisja Wielopolskiego i Wielkiego Księcia	87
Berg kontra żandarmeria narodowa	87

Przyjaciele i znajomi w powstaniu	88
„Proszę panów do lasu” – z gwintówką	88
Teatr a żałoba narodowa	92
Ku premierze	92
1864	92
Koniec walki	92
Schyłek polskiego dworu	93
Uderzenie w Teatr Wielki	93
Cenzura „Strasznego Dworu”	96
1865	96
Popowstańcze „Widma”	96
Kolejne ciosy w Teatr	96
Ostatni taki obóz	97
Cenzura po raz drugi	97
Obsada i drukowane libretto	101
„Straszny Dwór” nie tak „straszny”?	102
 ✱ PRAPREMIERA 28 IX 1865	105
Wejście na afisz	105
Pierwsze echa	
„Zastosować się do modyfikacji”, czyli kunszt aktorski i cenzura po raz trzeci	106
Zdjęcie z afisza	110
Kres żywota	110
„Straszny Dwór” po Moniuszce	111
 ✱ „PISANIE LIBRETTÓW, PRACA NIEWDZIĘCZNA”, czyli kompozytor a librecista	117
Napisz mi libretto	
Moniuszko zadaje i sam pisze	118
Współpraca z Chęcińskim	119
Jak powstawało libretto „Strasznego Dworu”	119
„Matko moja miła” w przemianach	120
„Ząb głąb rąb kłąb”	122
Skracanie zażycia tabaki	122
Skracanie Cześnikowej	123
Moniuszko prekursorem	124
 ✱ STRASZNEGO DWORU KOD GENETYCZNY:	
„polski biedermaier” czy „romantyczny sarmatyzm”?	127
Olówek cenzora i kłopot z sarmackością	127
Rozważny czy romantyczny?	127
Romantyzm po romantyzmie?	128
Moniuszko to nie romantyk?!	128
„Biedermeier, biedermeier!”	129
Romantyzm „biedermeierowski” po polsku	129
Biedermeier w Moniuszkowskim wydaniu	130
Sarmata biedermeierowski?	132
Nie ma (pełnej) zgody	132

„Polska muzyka”	135
Na początek: romantyczny antysarmatyzm	135
Nagły zwrot, czyli „romantyczny sarmatyzm”	136
Maciej, Miecznik, żupan, kontusz – a nie „polski biedermeier”?	137
Styl kontuszowy	138
Kontuszowość „Strasznego Dworu”	139
Aksjologia, czyli dwa słowa o świecie wartości	139
A zatem...	140
* TEATRALNA IKONOSFERA MONIUSZKI	143
Wybór epoki	143
Dylematy autorów czyli kontrowersja autografu	144
A zatem jednak wiek XVII?	144
Dlaczego zamieniono stulecie XVII na XVIII?	144
Wątpliwości Opieńskiego: to nie może być wiek XVII!	145
„Ogólny zarys postaci”, umowność i Damazy	146
Umowna fabuła	149
Przestrzeń sarmacka?	149
Kostiumu sarmackiego widzenie	150
Kostiumy „Strasznego Dworu”: prapremiera	154
Kostiumy „Strasznego Dworu” po Moniuszce	158
Kontusze a rok 1918	159
* CZĘŚĆ II KURTyna IDZIE W GÓRĘ, CZYLI OPISANIE „STRASZNEGO DWORU” KROK PO KROKU	162
* CO I JAK DRUKUJEMY	165
Autograf poety	166
Partytura znaleziona na poczcie	166
Pierwodruk oceniany	167
Edycja niniejsza	167
* DRAMATIS PERSONAE [1 recto – 1 verso]	171
* INTRADA	176
* PROLOG WOJOWNICZY [2 recto – 3 verso]	179
Podejrzane okoliczności	188
Doskonałość	188
Toasty, miecz i pług	188
Podejrzane „złe”	189
Śluby à rebours	189
Aura niekomediowa	190
* W MODRZEWIOWYM DWORKU [4 recto]	193
W patriarchalnej atmosferze	198
Wioskowy pejzaż	198
Przestrzeń dworu w teatralnym skrócie	199

✧ POWITANIE [5 recto – 5 verso]	201
Cisza wiejskiej perspektywy	206
Genialny tercet	206
Skarb drewnianego dworu	207
Brewiarzowy hymn o praojcowskich ścianach	209
Cienistej lipy konary	209
Otchłań dworkowych skojarzeń	209
Rzecz czarnoleska	210
Mickiewicz	210
Potomstwo wieszczą	211
Chłopiec z głową pochyloną	212
Wieczory pod lipą, czyli rzeczywistość Anno Domini 1918	213
✧ UPRAWIAĆ CZARNEJ ZIEMI ŁAN [6 recto]	217
Kultura ludowa, kultura szlachecka	220
Sprawa chłopska	220
Moniuszko a chłopscy poddani	220
Włościanie w „Strasznym Dworze”	221
Rzeczywistość wsi a postulaty	222
Sprawa włościańska a sprawa szlachecka	222
„Klemensowczycy” i Towarzystwo Rolnicze	222
Ku nowoczesności	223
Spełnienie mitu, czyli kierownik spółdzielni rolnej na salonach	224
✧ STRYJENECZKA CZEŚNIKOWA [6 verso – 10 recto]	227
Charaktery i symbole muzyczne	250
Opera buffa	250
Rozrachunki Fredrowskie	250
Dwór bajeczny i dług realny	252
✧ PRZĄDKI [12 recto – 15 recto]	255
Delikatność i śpiew polski	270
Zabawy dziewczek, zabawy panien	270
Wróżby	271
Zabobon Anno Domini 1865	271
Zabobon fin de siècle'u	271
✧ KARABELA I PŁUŻYCA [15 verso – 16 recto]	275
✧ ARIA MIECZNIKA A DYLEMATY POKOLENIA 1918	281
Aria kontuszowa	282
Kontusz kontra frak	282
„Nowe świata polskiego tworzenie”...	282
Sarmatyzm od króla Stanisława do dziś	284
Patriotyzmów odwroty i powroty: koniec wieku XIX	284
Polska kultura na arenie świata	285
Zbyt zaściankowi czy nazbyt nijacy?	288
Kompromitacja i przebudzenie patriotyzmu	288

Moniuszko uwielbiany	289
W cieniu peanów	289
„Opera narodowa”	290
Moniuszko (nie)międzynarodowy	291
Krytycy domorośli	294
Moniuszko opuszczony?	295
Za grobem zwycięstwo	296
✿ INTRYGA, DZIK I GOŚCINNOŚĆ [16 verso – 21 verso]	299
Fresk serdeczny	322
Drugi „Pan Tadeusz”	322
Snop światła i pas słucki	323
✿ ZAŻYJ TABAKI [22 recto – 25 recto]	327
Znowu opera buffa	342
Dwór kalinowski	343
Nie dwór, ale zamek zaklęty	344
Walpole, Walter Scott	345
Zamek Horeszków	345
Sala trofealna	346
Zamki nieprawne	347
✿ SERCE „STRASZNEGO DWORU” [25 verso – 26 recto]	349
✿ KLUCZ DO WSZYSTKIEGO	355
Od żartu na szczyty powagi	356
Przyjacielski sygnał	358
Niewiadome	358
„Nowość”, czyli tajniki komponowania	359
Kurant: co to jest?	362
„O matko” czy „O, ojczyzno miła”?	362
Ojczyzna – romantyczna Matka, Dziewica, Kochanka	363
Tajemnica nieoczywista, czyli Aria z kurantem anno 1918	364
Kurant – to Ogiński?	365
Kurant – to nie Ogiński?	365
No to jak z tym Ogińskim?	366
Narodowe katharsis	367
Dlaczego akurat tak	368
✿ MORFEUSZ I AMOR [26 verso – 28 recto]	371
Zakochanie i miłość	380
Romans staropolski, romans neosarmacki	380
Małżeństwo kontra romans	380
Nieświęte i święte obscena	381
Dozgonny przyjaciel	382
Czy rewolucjoniście wolno się żenić? Kochanka i żona Anno Domini 1918	382

• Z HAŃBIĄCYCH USŁUG ZAPŁATY [28 verso – 30 verso]	385
Trzeci wariant	396
Zdrada i „gmach wspaniały”	396
„Bo jest piekłem każdy gmach Co się wzniosł na bratnich łzach”:	
zabobon i „przesąd zdrady”	399
Zabobon racjonalizowany?	400
„Niepoprawny politycznie” zabobon narodowej zdrady?	401
Od Łubieńskiego do Ostoja-Zagórskiego	401
• POLSKICH NIEWIAST NIE ZNACIE WCALE [32 recto – 34 verso]	405
MATKA POLKA I EMANCYPANTKI	419
Od arii płomiennej do zgaszonej	420
Koloraturowy zbytek	420
Z polskiego na nasze i troista kompozycja	421
„Do matki Polki”	421
Matka Machabeuszy i Jankesów	422
Matka Wielkopolanka	423
„Któraż to, która Tej ziemi córa”	423
„Żona żołnierza Ofiar nie zmierza”	424
„Znakiem go krzyża Do chwały zbliża”	424
„Tu narzeczona Trwogę pokona”	424
„Matka przeklina Trwożnego syna”	425
„Zgon zniesie krwawy Lżej od niesławy!”	425
Matki Niepodległości	425
Problem feministyczny	426
Ola Szczerbińska i równouprawnienie Anno Domini 1918	426
Zasługa patriotyzmu, nie feminizmu	427
• RŹNIJCIE NAM OD UCHA [35 recto – 41 verso]	429
• FINAŁ OPERY	461
Wyjaśnienie zagadki	462
Jak się (właściwie) kończy „Straszny Dwór”?	462
Kulig	462
Czy znasz weneckie zapusty?	463
La grande danse brillante...	464
...czyli Mazur i pochwała Muzyki	465
...oraz idiom polski...	466
Mazur 1918	467
...i Moniuszko niczym ten mazur, niestety	467
• ZAKOŃCZENIE	471
• NOTA WYDAWNICZA	475
• BIBLIOGRAFIA	479
• Spis ilustracji	487
• Indeks nazwisk	514